

FRANCE CEGNAR

IZBRANA LITERARNA DELA

Rojakom!

Hej, rojaki, opasujmo uma svetle meče,
plemenita kri po krepkih naših žilah teče,
Bog nam dal je dobro srce, um in pamet zdravo;
povzdignimo krepke glase domovini v slavo!

Iz pšenice, vrli bratje, ljuljko populimo,
zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodimo,
da krepki se ona od zaroda do zaroda,
da na zemlji diči se od vzhoda do zahoda.

Dovršujmo nam od zgoraj dano naročilo,
da ne bo nam sonce za gorami zatonilo,
da sijalo vedno lepše bo pred naša vrata;
hej, rojaki, kvišku, da nam pride doba zlata!

Populimo trnje, lemež naj ledino reže,
dokler temna noč na naše gróbe se ne vleže;
vreme se zjasnjuje, ne bučijo več vetrovi,
taja se ledina, vzeli so slovo mrazovi.

Drami se prebela Vila na zeleni gori,
sveti se ji lice in oko v rumeni zori;
hej, rojaki, kako poje, poje in prepeva,
da se gora trese, da nebeški strop odmeva!

Večer

Hej, sonce že niže zahaja,
že jemlje od zemlje slovo,
za vrhe zelenega gaja
bo skoraj, bo skoraj zašlo.

Mračé se že tihe doline,
temniti se log je začel;
zlaté se snežnikov višine,
ki žar'k jih je zadnji objel.

Zapirajo krone cvetlice,
odeva jih rosa in mir;
s planine žvenkljajo ovčice,
v rog trobi veseli pastir.

Vrnila se že je čebela
z medeno nožico domú,
tej roži in oni je vzela,
napila se v cvetju medu.

Po pesku studenci šumljajo
s penečo srebrno vodó
in ribice v njih se igrajo
in gledajo v plavo nebo.

In ptice po gozdu molčijo,
le cvrček prijazno cvrči;
iz turna pa zdravomarijo
bron milo k molitvi doni.

Odkrije ratáj se in moli:
»Marija, studenec dobrot,
ozri iz nebes se tu doli,
usmili se grešnih sirot!«

Na maternih prsih raduje,
v obraz se ji dete smehlja,
po luni ročice steguje,
imeti jo hoče z neba.

Veselo prepevajo žnjice
z jeklenimi srpi domú,
jim sije, leskeče na lice
večernica, zvezda miru.

Zakaj bi le pesmi ne pele,
ki skrb in bridkosti moré,
ki delajo dni jim vesele,
ki v srce iz srca doné?

Ko sonce se zadnje bo skrilo,
ogrnila smrt nam oko:
Kakó se bo petje glasilo,
od petja se treslo nebo!

Sirota

Zunaj veter brije,
plan in gôro krije
črna noč.
Jadno dete kliče
iz grobov mrličé
na pomoč.

Mati mu umrla,
ôča v grob zaprla
bela smrt.
Samo je ostalo,
tužno pribežalo
v božji vrt.

»Zlata mama moja,
glej, sirota tvoja
tu stoji;
nima kaj obleči,
nima kam se vleči,
glad pretí.

Vzemi mene k sebi,
dobro je pri tebi,
mamica!
Nimam druge mame,
da bi ona name
gledala.«

Dete se sklonilo,
vleglo na gomilo
k mamici.
Zarja rumenila,
ni ga prebudila
v posteljici.

Roža med trnjem

»Kaj pa ti sama tukaj stojiš,
cvetica krasna, cvetica mila!
V trnju bodečem kvišku moliš
belo obličje, pisana krila?

Kadar te vidim, točim solzé,
dete nesrečno, trikrat gorjé ti!
Pikalo trnje bo te v srcé,
morala bodeš rano umreti.

Kdo ti mrtvaško post'ljo postlal,
kdo ti nasul bo hladno gomilo?
Nikdo ne bode groba poznal,
bodlo še v njem te trnje nemilo.

Cvetice druge lepo cvetó
v pisanih vrtilih, rajski lívadi,
pijejo roso, sonce gorkó
sije jim milo, hčerkam pomladi.

Ti pa samica tukaj živiš,
družbi veseli lice zakrivaš,
v potu obraza krono rediš,
v hiši mrazotni tujka prebivaš.« —

»Mene ne, sestra, one miluj,
v trnju rojena, v trnju ostanem!
Srečna sem tukaj, meni veruj,
v senci stanujem, ven se ne ganem!

Prišli vetrovi, prišel bo piš,
cveticam lomil krone cveteče,
padlo bo cvetje, otemnel njih blišč,
mene branilo trnje bodeče.

Prišel bo kosec s koso ostró,
s srpom jeklenim prišla bo ž'njica:
Roža za rožo padala bo,
jaz bom cvetela, roža samica.

Peklo bo sonce gole glavé,
mrle sirote bodo za žejo:
da bo rosila roso na mé,
bodem prosila trnovo vejo.

Padla bo mrzla slana na plan,
smrt na široko cvetke bo žela;
mene bo var'val senčnati stan,
še bom živela v trnju vesela.

Bala grabljivih rok se ne bom,
noge lomastne, slasti jezika:
Trdna ograja var'je moj dom,
trnje ga pika, kdor se dotika.

Prišla bo zima, prišla bo smrt,
trnje mi bode jamo skopalo,
kril bo gomilo biserni prt,
v sladkem počitku truplo ležalo.

Skopnel bo sneg in stajal se led,
tiha gomila bo se odprla,
krono škrlatno, biserni cvet
krasno bom zopet k nebu prostrla.«

Kolednica

Bog daj srečo, hišni oče,
hišni oče, hišna mati!
Naj sprostrè nad vašo hišo
svoja krila angel zlati,
mir, edinost in veselje
iz višave v hišo trosi,
drage vaše glave var'je,
dobra dela k Bogu nosi;
skrb, bolezen in nesreče
naj podi od praga hiše,
z dobrotljivo svojo roko
na vam grenke solze briše,
vaše upe, vaše náde
v svoje bukve zapisuje

in s periščem polnim hrame
vsako jésen napolnuje,
hišno sleme ognja var'je,
polje toče in viharja;
naj vas spremlja na vseh potih,
sije zarja vam njegova!
Dobri ljudje, dobri starši,
veselite se z družino!
Naj gorijo vaša srca
za Boga in domovino,
da razpel bo nad Slovenci
svoja krila angel zlati.
Bog daj srečo, hišni oče,
hišni oče, hišna mati!

Najlepša dota

Káko doto je prinesla Sava,
káko doto je prinesla Marku,
da jo ceni bolj ko v oku zrklo,
da jo ljubi kakor lastno dušo,
da ponaša z njo se po soseski?
Al' prinesla mu je knežjo krono,
knežjo krono in kraljevo žezlo,
benečanskih zlatov, dragih kamnov,
in korál in biserov leskečih?
Ali belih grádov na pokraj'ni,
belih gradov in gosposkih vrtov? —
Ni prinesla Marku krone knežje,
krone knežje in kraljevih žezel,

ne beneških zlatov, dragih kamnov,
ne koral in biserov leskečih
in ne belih grádov na pokraj'ni,
belih grádov in gosposkih vrtov:
Sava lepšo je prinesla doto,
lepšo, vse bolj dragoceno doto:
Dvoje zvezd iz néba — mile ôči,
rujno zarjo — ljubeznivo lice,
tiho luno — sladki mir domači,
žarko sonce — verno udano síce.

Blagor ji, ki tako doto íma!
Molj ne zgrudi, tat je ne ukrade.

Sanje nemilosrčnega kneza

Noč je strašna, piš in vihra tuli,
strešja ziblje zide stresa;
po dobnavah stare hraste puli
in oblake stega na nebesa. —
Knez leži na pernatí blazini,
sanj prikazen mu počitek ropá,
pot mrtvaški po obrazu stopa,
glas trobente poje na višini:

»Čas je stekel, ura je odbila,
zvagál sem po pravdi tvoja dela;
lej, škodela z grehi se nagnila,
z zadužbino kvišku je zletela.
Knezoval si kruto čez naróde,
gnezdil ti je v srcu gad napuha,
lačni reví nisi lomil kruha,
žejni nisi dal kozarca vode.

Ti v škrlatu, nago ljudstvo tvoje
je v krvavem jarmu pot potilo,
svoje noge, trudne roke svoje
je do bele kosti ožulilo.
Komu ude si oblačil nage?
Komu celil žalje si skeleče?
Koga rešil si iz temne ječe?
Komu brisal iz očesa srage?

Tvoja hiša — dvor pohujševanja —
potnika ni nikdar prenočila;
tvoja zemlja — jama žalovanja —
je v nebesa zoper tebe vpila.
Lej, bolniki so zdih'vali bridko,
gluha tvoja so ušesa bila;
tužni ljud so spone tolažile,
in pravični biči plačevali.

Čez mrličé z grešniki si stopal,
z golim mečem trdil si pravico;
koga si iz milosti pokopal?
Komu stegnil si v pomoč desnico?
Razžaljenje sodil si krvavo,
dvomb jezéro polnil si viharno,
luč resnice si gasil nemarno,
med zločinci dvigál grešno glavo.

Spričaj, kaj si storil ti za žive,
kaj za mrtvih bratov zadužbino?
Lej, na vagi tvoje sodbe krive,
kak škodela pada v večno t'mino!
Rod zločinov slul ne bo na veke,
s korenino vred ga bom iztrebil,
v večno noč med jok in stok telebil —
proč od mene, v tok žveplene reke!

V spomin Prešernu

V logu domačem na lipovi veji
slavec od zore do mraka je pel,
čul se v dobravi še glas ni mileji,
utihnilo sape so, ko je začel.

Videl, da brate so spono žulile,
v mreži slepote je slišal njih stok;
videl v temnici sestrice premile,
slišal neveste zgubljene je jok.

To mu je vsekalo rane krvave,
to je ranilo njegovo srce!
Samec je obletal domače dobrove,
samec obhodil snežene gore.

Pesmi prepeval je žale in mile
od domovine nesrečnih sinov
in od ljubezni sladkosti in sile,
ki umorila ves up je njegov.

Da zalez'vale povsod so ga sove,
sivi kragulji preganjali ga,
vendar budil je domovja sinove,
vendar razbil je oklepe duhá.

Rojstvo doživel je zvezde nebesne,
videl je sonca svobodnega kras;
znébil veselo vezi se telesne —
joka po njem se zdaj lipa na glas.

Soneti

I

Prijetno vbrani se glase zvonovi,
ko zjutraj sončni žar'k na gore lije,
ko zvonček beli iz talne zemlje klije,
ko se spomladni vračajo godovi;

prijetni tud' so slavčevi glasovi,
ki v logu na zeleni veji bije
ušesu, srcu sladke melodije,
budí človeka k časti Stvarnikovi:

Še mnogo lepše bije na ušesa
ime moža, ki v svojem srcu nosi
ljubezen, briše solze iz očesa

trpeči revi, v njene rane trosi
tolažbo, mir, krepost in zlate upe,
ji z milo roko lajša dni gorjupe.

II

Ko strè mornarju moč valov krmilo
in so na skalo sidra mu zadela,
poveže s tužnim srcem jadra bela,
pusti vetrovom vožnje opravilo.

Ko se v puščavi sonce je stemnilo,
peščene vihre Beduína objele,
z žarečim peskom vse potí odele,
na suhem mu je upanje utonilo:

Usoda moja jadra je povila,
iz prs mi strgala je sidr sklepe,
po zdraženih valovih piš me tepe;

ko Beduína temne vihre sila,
zasiplje v grob peščeni me samota,
s pestjo v obličje luska mi togota.

III

Ko prime pereč ogenj se drevesa
in mu zavije v rano kožo celo,
osipati se jame cvetje velo,
oblét'vati se jamejo peresa.

Ko pade roži iskra na očesa,
bledi obličje ji poprej veselo,
suši se perje pisano in belo,
škrlatni cvet na zemljo se otresa.

Zakaj se čudiš, da bledi mi lice,
da se gostí mi sivi las na glavi
in mi zvene le miljene cvetice?

Srce mi toni v skrbi in težavi,
vesela nada v brezno se pogreza,
duha peruti tlači težka peza.

IV

Ko sonce bi ne peklo iz višine,
kako zorela bi poljá kraljica,
rumenoklasna resnata pšenica
in druge hčerke pisane ravnine?

Kako bi zelenile se doline?
Kako se s cvetjem krásila gorica,
livada lepoticila bi lica?
Kako življenje dihale planine?

Ko vroči trud bi ne potil človeka,
kako bi v prsih misel se rodila
in srce v blago d'janje mu budila?

Kje našel bi za bridke ure leka?
Kako njegova duša bi vesela
v višave jasne z dola solz kipela?

V

Prostrla noč je temna svoja krila
čez trudno lice pisane narave,
oblakov truma oblegla je višave
in v nedro svit nebeških zvezd zavila.

Le ena 'zmed oblakov zvezda mila
še svetlo luč pošilja na nižave,
ozira nanjo se z morjá širjave
mornar, po njej obrača les krmila.

Nebo življenja mojega stemnile
so grenke ure sreče mi nemile
in upa zlate zvezde ugasnile.

Le ena zvezda mi še jasno sije,
tolažbo mi in nado v dušo lije,
za njo bom vozil, da me grob zakrije.

Hrepenenje

Ah, drago srce, kaj je tebi,
da rajsko radost mi kališ,
da nosiš pelin grenki v sebi,
iz družb veselih me podiš?
Objema rajsko te veselje,
al' site niso tvoje želje!

Krasota mestna te obdaja,
cvetè pomladni rožni cvet,
vesela godba te napaja,
sred' zarje venčanih deklet
si bridko, žalostno, potrto,
veselju, radosti zaprto.

Zakaj temniš mi žar'k očesa,
ko me obseva blesk svetá,
ko gledam zemeljska nebesa,
ko sreče zvezda mi miglja?
Zakaj greniš mi slast življenja,
ovijaš s trnjem me trpljenja?

Brenkljajo gosli javorove
in citer strune sèbrne,
razveseljujejo godove
peneče vinske kapljice,
nebo nad tabo se raduje
in svet v veselju poskakuje.

Le ti žaluješ, tarnaš, jokaš,
brez tolažila, brez miru,
le ti mi v živih prsih pokaš,
zdihuješ k milemu Bogu;
po tebi orjejo grenkosti
in seme sejejo bridkosti.

Razženi toge, bolečine,
skelečo rano v noč zavij,
naj zgine jad, naj žalost mine,
z veselimi veselo bij:
življenja dnevi so le kratki,
topiva v kapljici jih sladki.

Brenčajva, dokler cvet ne zvene,
od rožice do rožice,
napijva rose se medene,
ljubiva lice sladko slē.
Nesrečne megle odpodiva,
v naročje slasti se vrziva.

Ah, kaj je meni to veselje,
ah, kaj je meni slast sveta!
V daljino plavajo mi želje,
perut mi širi se duha.
Ta rajska radost, polna hrupa,
mi bolj ko pelin je gorjupa.

Na hrupnih rajih se šopiri
ovenčana nečimrnost,
pohotna slā srca ne širi,
le zbada vanj strupeno ost;
medeni jezik rad zasaja
strupeni jezik v srečo raja.

Ko se bršljin po sencih vije,
prebada večkrat trn srcē;
ko na uho veselje bije,
se večkrat žalosti glasē;
ko suče par se v kolobarji,
se časi zbirajo viharji.

Prevare hčere nikdar site
nebeško dete um slepē,
love resnico v zanjke zvite
in božji dih, duha morē,
prevračajo zakone stare,
pravico devajo na pare.

Maliku vžiga se kadilo,
častí se z razuzdanostjo,
posvetna slava je krmilo,
vladar in raj in Bog — zlato;
prevzetni prah nebesa moli:
Naj se godi po moji volji!

Ne iščiva v posvetnem rajū
veselih, krasnih, srečnih dni,
njegova sreča ni za najū,
grenkost, življenje stud rodi;
njegovo cvetje je medeno,
al' nosi v medu kal strupeno.

Duha mori njegova rosa,
cvet žlahtnega srca smodi,
poslednjič pod zvenečo koso
vseh rožic cvetje obleži
in žalostna ostane ruša,
potrta, prazna, bridka duša.

Nebeška sreča ne kraljuje,
kjer strāsti se šopirijo,
presladki srčni mir zdihuje
pod preobilno sladnostjo,
kdor se v posvetnosti vpijani,
srce in dušo svojo rani.

Na cvetnih tratah mojga doma
srce ne stiska prazni hrup,
tja hrepenenje vsak dan roma,
tam je doma moj sladki up;
tam klilo je veselje milo
in prosto srce v prsih bilo.

Tam so mi pele drobne ptice
v zelenju, v cvetju pisanem,
tam tekle bistre so vodice
po pesku sipkem, bisernem,
tam bilo v prosti sem naravi,
kjer se resnica prosto javi.

Kjer prosti duh se prosto širi,
srca bridkosti ne morē,
veselje žuborijo viri,
visoke pesme se glasē;
tam je življenje dan jasneji,
nebo nad zvezdami svetleji.

Razsvitlja ga človeku vera,
zlatí ga sladko upanje,
ljubezni roka ga odpira,
mu vžiga mile zvezdice;
prijazno se nad njim igrajo,
v višavi jasni lesketajo.

Ah, tam je hrepenenje moje,
tam raj zgubljeni, dragi dom,
tam sem sadilo upe svoje,
ki želó nikdar jih ne bom,
tam bi se v radosti topilo,
z veselimi veselo bílo!

Na grobih

Blagor mu, ki se spočije,
v črni prsti v Bogu spi!
Lepše sonce njemu sije,
lepša zarja rumeni.

Žezla, palice beraške,
kdo med temi zbiral bo?
Krone, krila siromaške,
komu mar je tam za to?

Tiha zemlja ga ne drami,
strasti ne buči vihar;
bratoljubje vlada v jami,
greje prah ljubezni žar.

Krije vse odeja ena,
reve in škrlatinke;
zgrinja travica zelena
vsem enake prtiče.

Bridke toge, bolečine,
duhomorni trop skrbi,
žalovanje grenko mine,
potok solz se posuši.

Kar je črna zemlja dala,
vzeme črna zemlja spet;
duša je iz ječe vstala,
spela se nad zvezdni svet.

Ne slepí rumeno zláto,
čast, ime, naslov in stan;
smrt pobrati pod lopato,
kar rodil je beli dan.

Blagor mu, ki se spočije,
v črni zemlji v Bogu spi!
Lepše sonce njemu sije,
lepša zarja rumeni.

(Pesmi so izbrane iz: Cegnar, Pesmi 1860 in Slovenski glasnik 1860.)

JURČEK

Jurček je bil čuden otrok, čokate in srednje postave in tako gibčnih in krepkih udov, da se mu je čudil vsak, kdor ga je poznal. Kakor veriverica je plezal po visokih drevesih in skahal po slamnatih strehah. V vsej okolici ni bilo drevesa, ki bi mu on ne bil mogel do vrha. In hvala bogu, takrat je bilo krog Crngroba še nekaj pravih orjakov; pa teh starih očakov, pri katerih pogledu se srce človeku v prsih širi, je vedno manj in bati se je, da bodo sčasoma zginili celo iz lepe naše domovine. Naš Jurček jih je toliko bolj ljubil, ker so ga mikala tudi ptičja gnezda; posebno rad je zalezoval vrane. Ni čuda, da je bil večkrat v veliki nevarnosti, in če bi ga ne bil posebni angel varuh varoval, zlomil bi si bil gotovo vrat. Ker je Jurček slovel kot poseben plezalec, se je prigodilo večkrat, da so po njega pošiljali od kake druge hiše, da jim je odprl kaka zalopljena vrata, ali kje drugod koristil. V Loki so se enkrat skušali v plezanju po postavljenem mlaju; pa edini Jurček je prišel do vrha. Že od starih časov je navada, da preže sosedje na prve klobase, ki pridejo na klobasnici v peč, da bi jih ukradli; zatorej ondi, kjer jih pečejo, dobro duri

zaklepajo. Naš Jurček, kateremu so klobase močno dišale, ni rad zamujal takih priložnosti; dvakrat jih je na vrstico nabral, na vrat obesil in jih odnesel, prvikrat skoz strešno in drugikrat skoz lino v veži. Zavoljo posebnih telesnih lastnosti je bil Jurček glavar svojih tovarišev. Zmogel in ujel je vsakega; celo ako je koga po kužje lovil, kar mu je posebno dopadlo, mu ni lahko pet odnesel.

Imel pa je tudi bistro glavico; bil je čudno znajdljiv. Delal je zvonove iz ilovice in jih obešal pri drvarnici pod streho. Kaka stara kad mu je bila posebno všeč. Ni bilo drugače, moral je pod klop po sekiro, žago in svedro; kij je privezal vanjo, naredil ji je jarm in ojnice in privezal na te kako staro vrv ali kak korobač iz ličja. Nikoli ni opustil, da bi ne bil zvonil opoldne in zvečer zdravomarijo; pozabil pa tudi ni na delopust ob sobotah in pred prazniki. Veliko je tesaril, žagal, vrtal in durgljal. Delal je toporišča sekiram, cepinom, pa tudi žličnike, mišnice, stole, mize, vozičke in drugo tako orodje. Ko je bolj odrasel, ni bilo skoraj več reči pri hiši, da bi ne bila iz njegovih rok. Preživa domišljija in velika znajdljivost sta se kazali v vseh njegovih izdelkih; skoraj pri vsaki reči je kaj pre naredil, da je bila boljše za rabo, kakor ona, po kateri je delal. Njegova brana je jela hitro sloveti po soseski, ker je bila boljša od stare, kajti je prst bolj rahljala in kepe drobila. Pečal se je pa tudi z drugimi tehniškimi rečmi; vezal je počene lonce, pletel je žične mreže bolj okusno, kakor so bile tiste, ki so branile mišim v klet; posebno lepo pa je znal pletiti tičnice, jerbace in cajne iz viter in šibin in kape iz bik, ki so imele podobo tistih, ki jih nosijo v Perziji. Kovač mu je bil sosed, od njega se je naučil kovaštva in delal vsake sorte reči za kmetijske potrebe; iz starih kos je delal nože, opisal je rog iz košenih platnic z raztopljenim svincem. Od drugega sosedu se je naučil glavniške delati ter jih prodajal v Ljubljano.

Če je bil Jurček čuden otrok, kadar je bdel, je bil še veliko bolj, ko je spal. Nič posebnega ni, da je govoril skoraj celo noč v spanju, da je imel navadno glavo na tistem koncu postelje, kjer so bile poprejšnji večer noge. Uganjal je včasih prav čudne reči.

Položili so ga mati zvečer v posteljo, ki je stala na prav nizkih nogah, in se podali v izbo, katero je le stena od spalnice ločila, ter so zaprli vrata za sabo. Ko pridejo pozneje zopet v spalnico, ni bilo Jurčka več v postelji. Zastonj ga iščejo po celi spalnici; nikjer ga ni bilo. Pokličejo druge, da pomagajo iskat, pa Jurčka le ne morejo najti. »Za Božjo voljo,« pravijo mati, »saj sem ga položila spat in križ čezenj naredila, ga vendar ni kaj vzelo!« — Ko ga slednjič teta najde pod posteljo spečega, se čudijo vsi: »Kako je vendar mogel tu notri zlesti, ko je tako nizko!«

Neko noč jame Jurček očeta klicati in nastane naslednji pogovor: Jurček: »Oče!« — Oče: »Jurček!« — Vse potihne. — J.: »Oče!« — O.: »Jurij!« — J.: »I, kje pa sem?« — O.: »V postelji. — Zopet molk. — J.: »Oče!« — O.: »Jurij!« — J.: »I, kje pa sem?« — O.: »V postelji.« — J.: »Nisem ne!« — O.: »I, kje pa?« — J.: »Ne vem, pojdite no sem!« Oče vstanejo v temi in gredo potipat na posteljo in ko ne najdejo Jurčka v njej, ga pokličejo: »Jurček!« — J.: »Oče!« — O.: »Kje pa si?« — J.: »Tule.«

Oče gredo na tisto stran, od koder se jim zdi, da slišijo glas; pa ne najdejo ga. Tedaj vprašajo zopet: »Jurij! Kje pa si?« — »I, tule sem.«

Sedaj se očetu zdi, da se Jurček na nasprotni strani glasi, in tako ga gredo zopet tja iskat. Pa ko tja pridejo, čujejo njegov glas zopet na oni strani. Tako iščejo večkrat zdaj tu, zdaj tam zastonj. Prižgejo luč; sedaj šele ga

najdejo nad lastno glavo na tesni polici med štrenami, kjer je spravljal zanjke za ptičji lov. Oče pristavi stol in ko ga jemljejo izmed štren, govore: »I, kako je vendar prišel otrok po steni gor tako visoko in zlezal na tako tesno polico!«

Jurček je bil že kakih devet let star in spal je v senu na hlevu. Ker je pa ponoči večkrat okrog lazil, se mu primeri enkrat, da stakne ravno luknjo v stropu nad hlevom. Luknja je luknja; Jurček se je volu za lojtro pokladal. Udaril se ravno ni, pa pretresel se je vendar toliko, da se mu je zdelo, da ne leži ravno na svoji postelji. Hlapec mu je prišel v pomoč, ko ga je zaslišal in videl, kaj in kako se mu je prigodilo.

Neko noč okrog polnoči vstane Jurček in gre čez dvor ter potrka s pestjo na dvorna vrata. V veži sta bila teta in učenec latinskih šol, ki je bil doma. Žgali so ravno žganje iz medicine in torej celo noč čuli. »Kdo je?« vpraša teta, ko čuje trkati. »Jaz,« zavrne Jurček. »I, kaj pa hočeš?« vpraša učenec in dobi za odgovor: »I, kar koli!« Vrata se odprejo, Jurček stopi v zašarjeno vežo, se prav lepo ogiblje vsega, kar mu je bilo na poti, gre v izbo, si poišče čevlje, jih obuje ter se vrne zopet skoz vežo na dvor. Na tetino vprašanje: »I, kam pa vendar greš?« odgovori: »I, kamor koli!« Zjutraj pride Jurček h kosilu ves zamišljen, nekaj časa tiho sedi in pogleduje pod noge; potem pa se oglasi ter reče: »To je pa vendar čudno!« — »Kaj je čudno?« rečejo oče. Jurček: »Prav dobro vem, da sem sinoči čevlje sezul; Bog ve, kako to, da sem obut vstal!« Oče: »Ker si obut spat šel; na nogah ti čez noč niso zrasli.« Teta: »Ali ne veš, da si prišel na dvorna vrata? Ko sem ti odprla, si šel v hišo, si se obul in šel spet spat. Le čudim se, kako si čevlje poiskal.« In to je bilo res največje čudo, kajti pod klopmi je ležal velik zagreb starih in novih čevljev in škrpetov na urbas, na kveder in na durhnat. Jurček pa je zvečer svoje čevlje tako spravljaj, da jih zjutraj ni mogel nikoli najti. Če je tudi že enega obul, drugega je bilo treba še pod vsemi klopmi iskati. Resda, mati so ga velikokrat karali zaradi tega, pa medtem so mu vendar še iskati pomagali.

Preteklo še ni štirinajst dni po tej prigodi, ko zapusti Jurček zopet svojo posteljo. Tokrat ga je vzdignilo vrabčje gnezdo. Gre čez dvor, spleza na veliko kislarico, ki je stala v vrtu zraven vodnjaka, pobere jajčeca iz gnezda in se vrne proti hlevu. Ko pride na dvor, mu pade iz rok eno jajce in ta prigodek ga zbudi. Spomnil se je potem toliko, da se mu je sanjalo, da je vrabcem jajčeca pobiral na veliki kislarici in prepričal se je zjutraj, da je bilo gnezdo prazno.

Drugo noč vstane, gre na sosedov vrt ter spleza na veliko hruško, kjer so gnezdile vrane. Hoče pobrati mladiče, ali huda starka ga je zbudila. Čudno mu je bilo, ko se je zbudil; ni se koj zavedel, kam da je prišel.

(Glasnik Slovenski 1859/I, str. 93—95.)

POPOTOVANJE IZ PAZINA V TRST

Bil je cvetni teden, ko sem se selil iz Pazina v Trst. Jutranja zarja je objemala plešaste glave okoli stoječih, od hudournikov razoranih gričev; posamezna drevesa in grmiči so imeli zeleno obleko in cveteče krone, iz katerih je donela živa pesem drobnih slavcev v slavo dobremu Očetu, ki je zopet zemljo odel z milo spomladjo. Le v sencah visoke Učke gore je životarila še zima, pa tudi ondi jo je morila že pomladna sapa. Čez tri leta sem bival v Pazinu,

od katerega sem sedaj slovo jemal. Solza mi je kanila na lice, neka bridkoba je napolnila moje srce, ko mi zgine izpred oči mesto in dim, ki se je valjal nad njim v tihem, jasnem ozračju, vstajaje iz belih dimnikov. Nejasne misli so mi mračile čelo in lice in vezale jezik. Zapustil sem to mesto, kdo ve, če ga bom videl še kdaj; kdo mi oznani, kaka usoda mu je namenjena: ali ga bo gojila sreča na svojih prsih, bo li zraslo veliko in slavno; ali bodo tulili nad njim sovražni viharji ter ga podrli v grobljo in zbrisali njegovo ime iz zgodovine sveta? Rojile so mi pred očmi njegove kreposti in slabosti, kar sem jih videl in doživel, kakor rojijo buče iz ulja na ajdovo pašo ob jasnem, mirnem jutru. Žalilo me je, da se nežni spol le prerad poprijema novih šeg, katere veleva moda; da nekateri razsvetljeni možaki vso svojo slavo v tem iščejo, da sovražijo domači jezik in do nebes povzdigujejo italijanščino. Pa znebimo se teh mračnih obrazov, ker sonce sije tudi na to mesto, in ravno danes posebno prijazno. Tudi tukaj sem spoznal može, katerih srca gore za vsako dobro reč.

V takih mislih zapazim poleg ceste starca, sedečega na sivi skali. Znan mi je bil njegov obraz; tudi pred tremi leti, ko sem se selil tu sem, je sedel na tem mestu in kakor danes drobil z železnim kladivom trdo kamenje. Pešala in slabela je že takrat njegova roka, ker se je upirala in ubadala že blizu osemdeset let za vsakdanje potrebe. Pač da je bila nekdanj krepka, ko je še nosila oster meč po razdraženem svetu v krvave vojske; ali danes, kako slabi, kako nerado se drobi kamenje pod kladivom! O stavec, kaj si zaslužil, da si se ubijal po svetu! Nemila sreča te je telebnila na stara leta na trdo skalo, da si služiš z železnim kladivom pičel košček kruha poleti pod pekočim soncem, da prosiš pozimi vbogajme usmiljene ljudi. Milujem tvojo usodo, akoravno nisi tako nesrečen kakor oni bogatin, ki se redi od krvavih žuljev ubogega lačnega kmeta ter mu posojuje na napete obresti denar, poslednjič pa mu poda beraško palico v roke ter sune plakajočega z bosimi in nagimi otročiči čez hišni prag. Ti pričakuješ mirno dneva, ki ti bo zaprl trudne oči in te rešil iz težav in nadlog; ali oni trepeče pred uro, v kateri se bo moral ločiti od svojih ljubljencev, krivično nagrabljenih kupov. Zbogom, stavec, nič več se ne bova videla na tem krivičnem svetu.

Medtem ko tako modrumem, zapoje zvon iz stolpa vaške patrone zarezke ter vabi k najsvetejši daritvi vaščane. Dvignem oči ter se ozrem na to selo, kamor me je marsikdaj za mizo povabil postrežen gospod in drug prijatelj, kjer sem se marsikatero lepo uro pogovarjal o domačih rečeh in napival zdravice vrlim rojakom. Ali kolo drdra hitro naprej in kmalu mi zaprejo griči tudi ta kraj, iz katerega so ravno nosili angeli na zlatih perotih prošnjo kvišku k najvišjemu Gospodu za srečno moje popotovanje.

Pot me je peljala dalje, sedaj po golem griču s skalami nasutem, ki so ležale okoli raztresene, kakor bi jih bila neka silna roka sem nametala, zdaj po zeleni dolini med njivami in vinogradi. Opazil sem, da se je medtem, ko sem bival v Pazinu, marsikatera pustota predelala v rodovitno zemljo; ali veliko več sveta še čaka marljive roke in krepke volje; posebno gozdov bi bilo treba, katerih pa ni ravno tako lahko zasaditi; v nekaterih krajih bi bilo to celo nemogoče. V poslednjih letih se je mnogo govorilo in marsikaj pisalo o tej reči, tudi storilo se je nekoliko: več občin si je napravilo drevesne šole, marsikje se podučuje mladina, kako zasajati drevesa, kako pridelovati svilo; ali vse to ne bo pogozdilo Krasa, potreba bi bilo krepkejših moči in skušenih glav. Ko tako premišljam, se obrnem k vozniku ter ga nagovorim:

»Ne zamerite, da pokaram vas Istrane, ker vam je premalo mar za pozgodovanje gole zemlje; koliko bi se je dalo v prid obrniti, ki sedaj ne rodi čisto nič!«

»Gospod moj,« mi odgovori, »zemlje imamo dovolj obdelane za življenje, tudi drv je še za kurjavo; ali suša, suša, ta je naša šiba.«

»Ali gozdovi,« mu pravim, »vam bi zljajšali to šibo, ker vlečejo nase mokroto in oblake; gotovo bi bilo več dežja, ako bi bili pogozdeni vaši griči. Ali niste nikoli premišljevali, kako da je to, da v bližnji Čičariji tolikokrat dežuje, pri vas pa sonce sije. To je vse zato, ker so ondi veliki gozdovi.«

»Morebiti imate prav,« spregovori voznik, »jaz tega ne vem; ali pomislite, kako bi bilo mogoče toliko in tako skalovite zemlje pogozditi; kjer ne rase trava, kako bo raslo drevo! To je že res, da bi se dalo tu in tam kaj storiti, ali koliko truda in denarjev bi to stalo!«

»To je, da,« mu sežem v besedo, »saj tudi ne mislim, da bi se moralo vse v nekaj letih storiti; počasi bi se vendar moglo mnogo opraviti; še polž prileze čez plot, kako bi se človek bal dela in truda!«

»Preden bi dorasli gozdi,« se oglasi na moje besede, »bi bili že mi vsi v krtovi deželi; kaj bi imeli od tega, da smo pogozdovali? Naši starci niso sadili gozdov in so živeli, tudi mi živimo, čeravno slabo, naj skrbe tudi naši otroci, kako bodo živeli.«

»Ako bi bili vsi ljudje takih misli,« mu odgovorim, »bi bilo zelo žalostno na zemlji; puščava bi bila naša zemlja. Bog je dal človeku gospodarstvo čeznjo, da bi jo v svoj prid obrnil in si iz nje pridobil, kolikor je v njegovih močeh. Naša dolžnost je, da skrbimo tudi za zarodnike, da ne bodo nas dolžili, da smo bili nevedneži in nemarneži. Vi, ki daleč po svetu pridete, ste lahko opazovali v drugih deželah, kako vse bolje gospodarijo ondi, kakor vi, Istrani.«

»Pa imajo boljšo zemljo; videl sem velike ravnine okoli Ljubljane in na južnem Štajerskem; ali ondi je delo lahko, pri nas pa težko, težko!«

»Vaša zemlja je bolj rodovitna od one pri Ljubljani, tudi sonce ima pri vas več moči, to veste sami; da tudi prvega ne trdim tako tjavendan, vam le to povem, da sem se čudil vaši pšenici lansko leto, ki je imela tako klasje, da takega še nikdar nisem videl na Kranjskem. Videl sem pa tudi, da je na vsaki njivi stokrat več plevela kakor pšenice. Ker pri vas nobeden ne pleve, tudi ni čuda, da za seženj vsaksebi stoji ena bilka od druge. Kaka zguba je to! In kako vi gnojite njivam? Nekaterim malo in slabo, nekaterim celo nič! In pri vsem tem rodi zemlja toliko, če ne pritisne huda suša.«

»Kje ste se vi učili kmetijstva,« se posmeje, »da to vse tako veste; naših gospodov nisem nikoli slišal o tem govoriti.«

»To je ravno žalostno, da je vaši gospodi premalo mar za to,« mu odgovorim. »Kmet dela po stari navadi, kakor je delal njegov oče; svetov, posebno če jih daje gospod, ne poslušá rad, ker si misli, kaj bo vedel ta lahkoživec, ki še nikoli ni prijel za motiko. To je že tako. Pri vsem tem bi imel vendar gospod kmetu v zgled biti, tisti posebno, ki ima lastno kmetijo. Kmetova moč je v marljivi roki; gospodova bi imela biti v glavi. Ko bo kmet z lastnim očesom videl in z lastno roko potipal, da mu je to in to v prid in dobiček, se bo počasi boljšega poprijel in opustil staro navado, čeravno z nekako nevoljo — navada je železna srajca. — Vi pravite, da niste slišali vaše gospode o gospodarstvu govoriti; tudi jaz bi morda ne bil slišal, ako bi sam ne bil te reči sprožil včasih.

Prepričal sem se — žal mi je, da je tako —, da je le preveč vaše gospode, ki misli, da je priprosto pogovarjati se o rečeh, ki se tičejo gospodarstva. To kaže neko jalovo omiko, izhaja pa tudi od tod, ker se vaša gospoda ne peča z gospodarstvom sama, ampak najame kolone, da ji obdelujejo posestvo.«

»Zakaj niste kmet ali posestnik, ker vam je toliko mar za kmetijstvo?«

»Človek, ki ima glavo na pravem koncu in blago srce v prsih, ne vpraša za stan, ampak govori, pomaga in dela ondi, kjer vidi, da more koristiti, naj bo že kar hoče. O tem ni razločka med stanovi, domačini in tujci. Kdor misli in dela drugače, nima poštenja v sebi.«

Hij! hij! požene voznik par konjičev ter švigne z bičem po njuni koži, ko dospemo med tem pogovorom vrh strmega klanca in se cesta nekoliko nagne. Hij! hij! kričita otroka v kočiji, iz katere se ozirata in me vedno povprašujeta, kje je morje in Trst, o katerima sem jima že poprej veliko povedal. Tudi jaz sem se oziral po okolici, in da sem jo mogel bolje videti, sem sedel k vozniku, čeravno je sonce hudo pripekalo in se valil prah izpod konjskih kopit. Do Vižinade nisem videl nič posebnega. Vozili smo se s klanca v dolino, iz doline v klanec; na desnici in levici so se menjale goličave z njivami in travniki, z vinogradi in grmovjem. Na Vižinadi pa se je odprl krasen pogled na desno stran. Prvikrat v svojem življenju sem videl pinjole. Košata krasna drevesa so podobna borovcu, pa so mnogo lepša, tudi njih sad je podoben borovčevemu, le da je veliko debelejši in lepši in da hrani v sebi jedra, ki pridejo večkrat na mizo, posebno v poticah in enakih rečeh. Ondi na strmem griču je stal Motovun, in od tam do sem so kvišku kipeli lepi griči, mnogi lepo obdelani. Spodaj v globoki dolini se je vila reka Quieto skoz motovunski, najiminitnejši gozd istrske dežele. Na oni strani je stalo strmno orjaško gorovje, tu in tam obraščeno, tu in tam je pa kazalo veličanska kamnita rebra. Idiličnost je prebivala v dolini, boginja veličanske epike je vdihnila svoj obraz v krasno gorovje. Ta pogled mi je očaral oko in napolnil prsi z nekim neizrekljivim čutom, ki tira dušo na močnih perotih v neskončne višine pred kolena stvarnikova, visoko nad šum in hrum s solzami in s krvjo napojene zemlje, kjer ne vidi sebičnosti, nečimrnega slavohepja, nenasitnih strasti njenih prebivalcev. Molče sem upiral nestanovitno oko zdaj v dolino, zdaj v goro, medtem ko je moja misel jadrala z razpetimi jadri visoko pod sinjem nebu in pozabila reve in nadloge, ki tarejo tu doli Adamov rod.

Ko se nekoliko streznim, pretrgam molk ter rečem vozniku:

»To je tedaj toliko imenitni Motovunski gozd; pozna se koj, da je cesarski, sicer bi bil morebiti zginil za poslednji štor.«

»Tako je,« mi odgovori, »gozd je res lep, tu je še hrastov za kako barko, pa sekati ne smejo v njem drugega, kakor tisto, kar jim dovoli gosposka.«

»Vendar vidim,« mu sežem v besedo, »dosti lepih skladovnic tukaj, in kakor sodim, vozijo ta drva na morski breg, ker stoji tukaj ob reki več ladij; menda nimajo drugega namena.«

»Da,« se oglasi rdečelasi voznik, »vse to pojde v Rovinj. Od tod se zvozi veliko drv na Primorje. Od kod bi jih sicer dobivali Primorci, ker ondi ni gozdov?«

»Zato jim pa tudi skoro vsako leto na polju vse zgori,« mu rečem.

»Kaj se če, kdo more za to? Vse ne more nikdar prav biti.«

Pri teh besedah skoči z voza, ker smo prišli na ono stran doline in je jela pot zopet močno navkreber iti. Tudi jaz stopim na tla ter korakam po strmi cesti med prijaznimi oljkami navkreber. Na vrhu zapazim ob cesti tablo in na njej besedo »Crassizza«. Ne čudi se, dragi bralec, tej besedi; mogel bi ti podati polno bisago takih in še boljših besed. Pa tudi ne reci, da ni laška; porok sem ti, ako bi se ti predrznil trditi, da »Gherdosella« ni laška beseda, da te porine kak možak s temeljitimi »contra demonstrazioni« v mrak grdoselskega slovečega blata.

Krasica stoji na visokem brdu, ki se vzdiguje polagoma od morja sem. Lepotijo ga krasni oljčni gaji. V globini se odpira sinje morje na levici, pred obličjem stoji na najvišjem holmcu mesto Buje. Po vsej pravici se pravi temu mestu »Krasica«, ker ga je narava z vso skrbjo okrasila. Tik ceste stoji cerkev in farovž. To mi je ustreglo, da sem mogel pozdraviti vrlega našega rojaka, gospoda Ferjana, ki je tukaj plovav (fajmošter). Ali nisem se utegnil muditi, ker se je dan že prevalil čez poldne, mudilo se je meni in vozniku. Odrinemo torej naglo naprej, da pridemo poprej v Buje in utolažimo želodce, ki so v svoji nevolji začeli kruliti.

V Bujah smo bili za dobro plačo dobro postreženi; ali smo morali čakati poldrugo uro na južino. Tako mi je bilo mogoče ozreti se nekoliko po mestu. Najbolj mi je dopadla lepa farna cerkev, ki se sme med najlepše v Istri šteti; tudi pogled na krasno okolico je tako veličanski, da malo takih. To pa mi ni bilo preveč všeč, da me je povsod spremljalo nekoliko kop sitnih otrok, ki so s silo terjali miloščine.

Ko okrepčamo svoja telesa, odrinemo dalje. Cesta se je nagnila in šlo je vedno navzdol. Kmalu zagledamo velike piranske soline, ki so bile že bele. Tukaj se pridela na leto okrog 800.000 centov morske soli, in moglo bi se je več pridobiti, ako bi bilo potrebno. Če je solinarji več napravijo, kakor je terja vlada v tistem letu, se tista, kolikor je je več, vračuna za prihodnje leto ali pa se utopi v morju. Ob cesti je stalo gosto zeleno grmovje in veliko rumenokljunih kosov je frfotalo sem ter tja po njem. Pod nami je ležala lepa plodovita Koprška dolina, polna zelenobeljkastih oljk in vinorodnih brajd. V sinji daljini sta kazala svoji sivi glavi oči Triglav in plešasti Grintovec, ki se vidita tudi z višav nad Pazinom. Srčno sem pozdravil to dvojico starih očakov, na katera sem se tolikokrat oziral, ko sem skakal v detinskih letih še doma okoli očetove hiše in po bližnjih poljih med rumeno pšenico in belkasto ržjo; srčno sem ju pozdravil, ker gledata molče slovenski narod od časov, ko se je naselil ob njunem podnožju, ker sta videla njegovo srečo in nesrečo in slišala njegove vriske in joke. Ali sence so rasle naglo, zatonilo je sonce; še je poljubovala večerna zarja glavi tema orjakoma, ali kmalu je tudi ona ugasnila; potem je vzela tihi mrak zemljo v svojo oblast; vedno bolj jo je zavijal v temno svojo perut in jo zagrnil poslednjič v nočno temoto.

Stalo je že morje pred nami; čisto in gladko ko zrcalo je obrazovalo celo pobrežje, kakor da bi hotelo vabiti ljudi v goljufivo svoje naročje. Za tem gladkim zrcalom so se belili v lunini svečavi zidovi koprski ter so kipeli sredi morja kvišku kakor grad morskih duhov. Tu noter nas je peljala cesta med napojenimi solinami. Ko stopim raz voz pred gostilnico, zapazim na pragu stoječega gospoda, in ko se mu približam in mu voščim dober večer, vidim, da je stari moj prijatelj, vrli rodoljub B... Ne bom ti pravil, dragi bralec, kako me je to oveselilo, tudi mi ni treba omeniti, da sva si imela mnogo po-

vedati, da sva se pri poliču ali poličih ola pogovarjala pozno v noč, da ne rečem do zgodnjega jutra. Človek, katerega vodi usoda po svetu okoli, hrepeni močno po starih prijateljih; njegovo veselje je torej veliko, ko naleti pod tujim podnebjem na prijatelja, ki je z njim eni misli in enega srca. Koliko si imata povedati, kako rada bi ustavila sonce na nebu in zakasnila uro bridke ločitve!

Ko vzamem slovo od njea in napijem zdravico vsem vrlim rojakom, se podam k počitku in zaspim naglo, ker sem bil truden po celodnevem popotovanju.

Beli dan me zbudi. Vstanem hitro, pomanem si oči, pogledam na uro, ki je ravno šest kazala, napravim se ter hitim gledat k svoji družini. Bila je že na nogah, otroka že vpijeta: »Hij! hij!« Hoteli smo ob šestih dalje odriniti, ali neko naključje prejšnjega dne nas je zadrževalo do pol osmih. Vozniku se je bila pretrgala zavornica in manjkalo ni dosti, da nismo šli po najkrajši poti v globoko dolino; bilo je tedaj treba nove in morali smo čakati kovača. Ta okoliščina mi je dala priložnost, da sem se mogel nekoliko ozreti po Kopru. Pozna se koj, da je bilo to mesto nekđaj pod benečansko vlado, ker se nahajajo še na mnogih hišah iz skale izsekani levi. Najbolj mi je dopadla velika cerkev, ki stoji na temenu nizkega griča; cerkveni zvonik moli visoko iznad zidovja in se vidi daleč okoli.

Ob pol osmih odrinemo proti Trstu. Jutro je bilo lepo, ali morje je metalo valove od juga; vedel sem torej, da ne bomo imeli stanovitnega vremena. Kmalu se je jelo mreniti nebo, za morjem so se vzdigovali kodrasti oblaki, najmanjše sape ni bilo in soparica je pritiskala hudo. Vse je kazalo na dež. Ko se pripeljemo bliže Trstu in ugledamo sto in sto kampanij v tržaški dolini, nas srečujejo marljive Brškice, vračaje se iz Trsta, kamor tovorijo s kruhom. Suvale so sem ter tja in poganjale osle s palico v roki ali so dremale sede na oslih. Ta pogled me je spomnil hrupnega življenja v Trstu; zdelo se mi je, da se vračam iz kake samote, ko vidim to živo gibanje. Ravno ko se pripeljemo v Trst, se ulije dež z viharjem. Bilo je tedaj treba priti pod streho, v trebuhu je tudi že poldan zvonilo. Stopimo v gostilnico, kamor sem zahajal že v prejšnjih časih. Čez kake pol ure pridejo tudi noter trije slepi godci, stari možje, in zagodejo lepo. Videl sem ravno tu že pred štirimi leti te slepe sivoglavce. Zdelo se mi je, kakor da bi bili iz groba vstali, da ožive spomin nase, ki umira počasi in umrje slednjič, kakor vse na svetu. V gostilnici sem zapazil železnico, ki je prinašala dišeče jedi iz zgornjih izb in vozila prazne skledje nazaj! Zraven te železnice je bil telegraf, meden rog, po katerem se je moglo govoriti iz prvega nadstropja v drugo in nasprotno. To mi je pričevalo, da napreduje Trst v tehniških rečeh, in to misel so mi pozneje potrdili na novo zidano gledališče Armonia, stavbe na kolnici in Lloydov arzenal. Videl sem tudi, da napreduje idilično življenje, ker se je napravil na mestne stroške »publico giardino«; vendar še nisem mogel zvedeti, kdo vlada deželo »la cour d'amour«.

Tako, dragi bralec, sva končala svojo pot; ne zameri, da sem te vodil preveč po stranskih poteh in se nisem držal velike ceste, po kateri hodijo ali se vozijo navadno tudi potopisci. Nisem ti popisal vsakega grma, ne vsakega kamna ob cesti; bolje bo, da se vzdigneš sam in pogledaš vse to — črka je mrtva, pa oko je živo.

(Glasnik Slovenski 1859/II, str. 74—81.)

Naj govorim še nekaj o *kritiki*, katero današnje stanje našega slovstva živo terja. Zbijmo si iz glave tisto nesrečno misel, da je kritika zabavljica; kdor to misli, nima pravega zapopadka o njej. Namen kritike je, pisatelje podučevati, jih na pravo pot zavračati in občinstvu dobre knjige priporočati. Ni mi treba dokazovati, koliko ona pripomore k naglejšemu in srečnemu napredku v literaturi; to resnico spoznajo vsi omikani narodi. Naša kritika pa je pri vsem tem dozdej zadela na mnogo ovir in marsikdo ji je bil sovražnik; to pa izhaja od tod, ker je bila deloma sama na sebi piškava, deloma, ker smo bili preobčutljivi in smo se resnice bali, namesto da bi jo bili hvaležno sprejeli in zanjo prosili. Ako mati otroka zaradi pregreškov opominja, je to le v korist otroku, ker se jih tako lažje varje. Kar je opomin materin otroku, to je kritika pisatelju, ako je umna, resnična in zdrava. Njena dolžnost je, ker mora pravična biti, da graja in zametuje vse, kar je narodu v kvar, da hvali in priporoča vse, kar mu je v prid; in če mora tudi pregreške razkriti, s tem nikakor ni zaničevalka pisateljeva, ampak njegova učiteljica; slab pisatelj, kateremu poduk preseda! Ona mora sicer vedeti, ali ima nežnega mladeniča ali zrelega moža pred sabo, nikdar pa ne sme slovstvenih izdelkov meriti po pisateljevi stopnji, na kateri stoji on v družbenem življenju. Zoper to poslednje pravilo se je pri nas večkrat grešilo. Kritik mora dobo, v kateri je pisatelj živel in delal, vedno pred očmi imeti, da mu zamore na vse strani pravičen biti. Naloga kritike ni tjavendan grajati in hvaliti, ona mora stati na podlagi trdnih dokazov in zrelega uma. Iz vsega tega sledi, da mora kritik kaj umna in učena glava biti in da mora z mrzlo krvjo literarne izdelke na rešeto dati.

Hvala Bogu, da imamo že več sposobnih mož med nami! Gotovo se bodo vedeli tudi na polju kritičnem prav moško obnašati. Posebno bi nam ustregel g. *Levstik*, ako bi se lotil pretresov lepoznanjskih zakladov in jih podajal Slovencem v celini. Se ve, da bi bilo tako delo težavno in zamudno, ali korist, ki bi iz njega izvirala, bi bila neprecenljiva.

(Glasnik Slovenski 1858/II, str. 21.)

JE LI NAM TREBA KRITIKE ALI NE?

Med tistimi, ki so se z *Levstikom* vred za *kritiko* poganjali, sem — če se ne motim — najprvi »kramljak«. Spodobi se mi torej, da se pogovorim z Novicami, ki so nas zastran kritike nekako strastno zavrnilo, s prijazno in ne z mogočno besedo, ker dozdeva se mi, da gre za važno reč.

Vidim, da moram povedati, da kritika ne obsega le »gramatike« in »germanizmov«; to je le obleka, ki naj se šele potem sodi, ko se je jedro, to je notranja predmetova cena in razsnova, po celem obsežku vsestransko pretehtala, ne pa »per Bausch und Bogen psovala«. Res je, presojevali in čistili smo črko in gramatiko, ali, kakor Novice pravijo, »gramatiko godli in germanizme grajali«, že doslej času povšeči; zato pa smo tudi tukaj še dovolj srečno napredovali; čeravno je zoper ta napredek včasih kak vihar vstal, vendar je vselej pravo obveljalo in se polagoma ukoreninilo v našem slovstvu. Spominjam le na Čopovo vojsko, na novooblikarski vihar in na pravdo o dovršnih in nedovršnih glagolih. Vse troje je rodilo slovstvu obilo koristi: to spoznajo sedaj

že tudi skoraj vsi tisti, ki so se ustavljali napredku. Ne kesajmo se torej abecedne vojske in »gramatičnega kavsanja«, čeravno smemo reči, da je kavsanje zbudila vselej le tista stranka, ki se je morala poslednjič podati. Možje napredka so vstali vselej s prepričevalno besedo na noge. Zaničevanje od druge strani jim je le tedaj in tedaj kako grenko izsililo — saj kri ni voda. Naj napreduje odslej gramatika kakor doslej! Prašam pa, koliko kritike je doživelo doslej naše slovstvo, kar se tiče njegove notranje cene? — Skoraj čisto nič! Tu nas žuli čevelj, tu je treba na prste stopiti, ako nočemo ostati do sodnega dne samo slovničarji. Kritika je neločljiv del slovstva vsakega naroda, z začetjem njegovim se začenja ona in napreduje s slovstvom vred: ona meri slovstvo po njegovi stopnji, na kateri *ravno* stoji, in mu trebi pot k vedno večji omiki. — Kjerkoli zastaja kritika, zastaja z njo vred slovstvo. To resnico spoznavajo vsi izobraženi narodi, in vsa izobražena slovstva so nam žive priče, da je slovstvo toliko uspešneje napredovalo, kolikor bolj ga je podpirala umna in poštena kritika. Ni tedaj res, da *sedaj še ni čas za kritiko*. Kaj nam bo pa pomagala šele tedaj, ko bo naše slovstvo že dovršeno in bo jelo, kakor vsaka reč pod soncem, počasi hirati? Čisto nič, mlatila bi prazno slamo, slovstvo bi ostalo, kakor se je izvršilo. Popravljaj in krpaj brez uma postavljena poslopja, pa boš videl, koliko boš opravil.

Vsak pisatelj, ki ne piše zgolj za dobiček in za lastno slavo, ampak za narod, mora vesel in hvaležen biti, ako ga kdo na to in to opomni, da popravi in se v drugo enakih napak ogiblje. Še surov človek se zahvaljuje za podučevanje, koliko več pa moramo to od pisatelja terjati, katerega čislamo za izobraženega človeka. Če pa kdo piše sam zase in je tako občutljiv, da ga vsaka besedica brž v kožo vbode, ali v svojo slavo tako zamaknjen, da misli, da mu ni vrstnika pod soncem, naj pa ne prodaja svoje učenosti svetu, ampak obeša naj svoje umotvore po izbah, v katerih stanuje, na vse štiri stene, naj jih okuje v zlate okvire in naj se jim čudi, kolikor mu je drago. Kar pride med občinstvo, to pa je lastnina vseh in občinstvo ima pravico, mu tisto stopnjo odkazati, katere je vredno.

Zavolj »male peščice pisateljev« se nikakor ne sme kritika zabranjevati; naj bo že pri takih okoliščinah kolikor mogoče ljubezniva, vendar pa zdrava in vseobsežna; da pa naših pisateljev vendar le ni tako mala peščica, pričuje že to, da morajo slovenski časopisi sestavke na stran devati, ker jim prostora pomanjkuje, da marsikatero delo trohni v omari, ki bi vredno bilo, da se na dan spravi; koliko takih del bi bilo že zdavnaj med ljudstvom, ako bi smeli naši nepremožni pisatelji tiskarske stroške — s peskom plačevati! Ker se pa veliko njih in najizvrstnejših lovi po svetu s trebuchom za kruhom, torej je njihova mošnjica preveč skrčena, »da bi se vsedli in delo za delom na svetlo dajali in tako bogatili slovstvo naše«. Še košček kruha si mora ta in ta pritrgovati, da ima za poštnino.

Če je bila naša kritika doslej »bolj ljubezniva mati«, bodi tudi odslej; ali ljubezniva mati ni tista, ki otroku skoz prste gleda in njegove pregreške zakriva: taka ljubezen je slepa, škodljiva; ljubezniva mati mora otroka ljubiti, pa tudi svariti in karati. Ravno taka je s kritiko. Mi ne želimo pisateljev s kritiko na nos na vrat naskakovati in žaliti, ali to želimo, da nam bi kak umen mož odkrival naše slabote v pisanju, pa tudi zasluge po dolžnosti cenil, da nam bi glavo bistril, nas odvrčeval od prihodnjih pomot, priporočeval dobra dela, za slovstvo budil in v nemal dobre pisatelje, posebno nade polne

mladeniče; na mladih svet stoji. Mi želimo, da se vsakemu pisatelju tisto mesto odkáže, katerega je vreden; da se nepoklicani pisci, katerih dela so narodu v sramoto in škodo, zavračajo iz častitljive družbe narodovih prvakov. Mi nočemo nobenega novega viharja, ampak pametnega in treznega presojevanja naših del. To pravico pa nam je dala že naravna postava, in gorje nam, ako bi je ne bila; tekali bi še po goščah v volčjih kožah!

Vsak pisatelj piše tako, kakor ve in zna; kakor mu um in srce velevata. Jeli um vsakega pisatelja »infallibel«? Jeli njegovo srce vselej prav ubrano? Kdo bo to trdil? Če pa ni tako, ali ni prav po bratovsko, da se mu pove in reče: Ti brate, lej, to jaz mislim tako in tako, pa ne zameri! Če ima tak pisatelj le kaj možganov v glavi, se bo zahvalil za poduk. Kaj pa, če kritik pisatelja natolcuje? Tedaj se bo zavrnil, kakor se mu spodobi, in če ni za rabo, ga bomo le kmalu v kozji rog ugnali. S krivično kritiko ne opravi nihče nič; tak kritik postane poslednjič sam na sramoti. Kdor kritiko prav pozna, ve, da je ona strnjeni um naroda. Korist kritike je tedaj očita. Upirajmo se še tako zoper kritiko, čas je rabelj, strl bo skoraj vse ovire in postavil kritiko na mesto, do katerega ima pravico.

Če že mora biti, da se spomnimo *nemške literature*, pa pogledjmo koj na začetek taiste; vsaj to bo znano, kako so hrepeneli že prvi nemški pisatelji po njej in kako so jo v dejanju rabili; kdor tega ne verjame, naj here njihove vzajemne dopise, pa bo tudi tukaj pravde konec. Da je ravno Lessing preporodil nemško slovstvo, to izhaja od tod, ker pred njim ni bilo moža, ki bi bil za tako delo sposoben. Ako bi pri nas kak Lessing vstal (ako ga že nimamo), gotovo bi tudi naše slovstvo preporodil: godilo pa se bi mu morebiti, kakor se je godilo najvrlejšim našim možakom. Nismo še pozabili, kako je moral eden izmed njih lešnike tretji, pa je imel, hvala Bogu, dobre zobe, trlj jih je, da so letele lupine iz Ljubljane notri do Donave! Drugemu so se metale kvante na prezgodnji grob, potem pa spomenik postavil; zoper tretjega so Odisejev meh odvezali in vse viharje nanj zagnali, poslednjič pa so sami poginili; četrtemu so celo mili dar božji, košček kruha, od ust odtrgali! Nemški pisatelji so živeli zgolj med nemškim narodom, so si slovstvene izdelke vzajemno reševali; slovenskih pisateljev pa goni usoda obilo po tujih krajih, ne morejo umotvorov vzajemno reševati. Iz tega je jasno, da imajo slovenski pisatelji še več pravice na kritiko, kakor so jo imeli nemški. Pa saj nam ni treba hoditi med Nemce, obrnimo se k prvemu bratu na jugu; od Reke se glasi za potrebo kritike; čeravno je Neven nekega pisatelja že za strašilo na kol obesil, vendar mu še niso vratu zavili. Časniki so za kritiko najpripravnejši. Od časnikov terja občinstvo dobrih nauk in svetov; občinstvo kupuje knjige, terja torej, da se mu priporočajo tiste, ki so mu najkoristnejše; to pa zmore le iz kritike posneti; ako gleda le na oznanila in naslove knjig, se lahko zgodi, da kupi mačko v žaklju. — Zopet važen dokaz, da je kritika potrebna.

Omenili smo, da se je sukala dozdajšnja naša kritika zgolj ob črki in gramatiki, predmeta samega pa se je le redko in še tedaj le povrhu dotaknila; če tedaj svetujemo kritiko tudi od te strani, ne terjamo, »naj se le obilno glasi in rabi kritika; le kritika, le kritika!«, terjati pa moramo, da se ujema z današnjim slovstvom, in kdo sme nas karati zavoljo te pravične želje? Gospodje gotovo ne, katerim uhaja obilo več kritike kakor nam; saj so vse tiste učene preiskave o starinstvu, katere priobčujejo in katere mi jako čislamo, kritičnega zapopada. Kako sme tedaj kdo mahati zoper koga, ki je vpleten v isti zadevi!

»Ali uhaja naše slovstvo na napačno pot ali ne, da bi potem kritika pravico zadobila,« to se šele vpraša. To vprašanje pa zamore le kritika rešiti. Lej, zopet potrebo kritike! Naj se nahaja slovstvo na še tako napačnem potu, ako se zabranja kritika, se bo sploh mislilo, da je na najboljšem. Vse se mi dozdeva, da ni še tako davno, kar je zgrešilo tudi naše slovstvo pravo pot, vrnilo se je potem zopet na boljše; bilo bi morebiti do današnjega dne že globoko ugreznjeno, ker mu kritika ni z napačnega pota pomagala, ako bi ga ne bile vrnile — srbske narodne in Prešernove pesmi. Smo li že sedaj na pravem potu? O tem se ne predrznem soditi, to mora nam kritika pokazati.

Da nas bi poslal »Prešeren rakom žvižgat«, kakor je poslal zvezdoglede — pa naj se pomni v kakem pomenu — tega ne verjamemo. On je stal vedno na strani napredka. Ko se je jelo naše slovstvo s pravega pota umikati, je bil on prvi, ki je to zapazil in grajal; njegove Pušice in njegova Nova pisarija — večkrat v krivem pomenu od naših pisateljev rabljena —, celo njegov spomina vredni stih: »Le čevlje sodi naj kopitar« nas nikakor ne more česa takega uveriti.

Toliko bodi rečeno na peti stavek gospoda Hicingerja kritike in na pri-stavljeno opazko v 37. listu Novic. V pretres prvih štirih stavkov se za sedaj ne spuščamo in rečemo le toliko, da so vegasti, ker gospod kritik resnico z neresnico meša. Da nisem lažnik, primem koj za prvi stavek, kjer stoji tole: »Gospod pisatelj Napak tako govori, kakor da bi doslej nobeden izmed slovenskih pisateljev ne bil razumel slovenskega duha.« In vendar gospod Levstik v Napakah naravnost govori, da je Prešeren *lepšal* in *gladil* jezik. Kdor pa jezik lepša, od tega se nikakor ne more reči, da ne razume jezikovega duha. Ne rečem, da bi ne bil gospod Levstik včasih nekoliko preoster; s posebno bistrim umom obdarovane glave so rade take; naj se mu to po bratovsko pove, pa bo za vse prav. Sicer bi pa bilo dobro za nas, da prebiramo njegove spise, v njih se nahaja dobrega nauka za vse. Prazno pričkanje brez dokazov zavračajmo vsekdar, podajmo si marveč bratovsko roko in učimo z vljudno in pošteno kritiko drug drugega. Tako se bomo vzajemno krepili in narod veličali; ako pa kritika koga izmed nas z odra pahne, naj bo! Zguba ne bo velika.

To sem hotel povedati, pa nikomur v oponašanje; naj mi tedaj nikdo ne zameri!

(Glasnik Slovenski 1858/II, str. 135—139.)

Opomba: Tukaj objavljeni izbor Cegnarjevih pesmi, proze in člankov naj predstavi avtorja današnjemu občinstvu, hkrati pa naj služi kot dopolnitev spredaj objavljene razprave (prim. str. 119—150) o Cegnarju. Ponatisi so uravnani po sedaj veljavnem pravopisu, sicer pa so v celoti verno objavljeni po sproti navedenih virih.

Izbral in priredil Branko Berčič